

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Maciej Domański

Mechanizmy sprzyjające zapewnieniu skuteczności wykonywania orzeczeń alimentacyjnych w sprawach międzynarodowych – analiza Rozporządzenia WE 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych.

Warszawa 2011

Spis treści

I. Zagadnienia wstępne.....	3
II. Jurysdykcja	11
III. Prawo właściwe	16
IV. Uznawanie i wykonywanie.....	30
1. Zagadnienia ogólne	30
2. Uznanie, wykonalność i wykonanie rozstrzygnięć wydanych w państwach członkowskich będących stroną protokołu haskiego z 2007 r.....	32
3. Uznanie, wykonalność i wykonanie rozstrzygnięć wydanych w państwach członkowskich nie będących stroną protokołu haskiego z 2007 r.....	37
V. Podsumowanie.....	39

I. Zagadnienia wstępne

Przyjęcie i wejście w życie Rozporządzenia 4/2009 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych¹ jest kolejnym etapem budowy przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, w której zapewniony ma zostać swobodny przepływ osób².

Na spotkaniu w Tampere, 15 i 16 października 1999 r. Rada Europejska wezwała do ustanowienia, w sprawach alimentacyjnych, wspólnych reguł proceduralnych dla uproszczenia i przyspieszenia rozstrzygnięć w sprawach ponadgranicznych sporów oraz usunięcia procedur pośrednich wymaganych dla uznawania i wykonywania w państwach członkowskich orzeczeń wydanych w innym państwie członkowskim. Orzeczenia takie, zdaniem Rady, powinny być uznawane automatycznie, bez jakichkolwiek procedur pośrednich czy prawa do odmowy wykonania³.

30 listopada 2000 r. przyjęto wspólny (dla Rady i Komisji) program działań mających na celu realizację zasady wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych⁴. Program ten przewidywał zniesienie procedury *exequatur* w sprawach związanych z roszczeniami alimentacyjnymi. Program wskazywał, iż oznaczać to może konieczność ustalenia norm proceduralnych na poziomie europejskim, które będą tworzyć minimum wspólnych gwarancji⁵. Program przewidywał również przyjęcie pomocniczych działań w celu zapewnienia większej sprawności egzekucji orzeczenia wydanego w innym państwie członkowskim.

---

¹ Rozporządzenie zostało opublikowane Dz.U. UE L 7, 10.1.2009, s. 1, dokument dalej będzie cytowany jako „Rozporządzenie 4/2009” lub „Rozporządzenie”.

² Pkt 1 Motywów Rozporządzenia.

³ Zob. pkt 34 wniosków końcowych prezydencji.

⁴ Draft programme of measures for implementation of the principle of mutual recognition of decisions in civil and commercial matters, opublikowany Dz. U. UE C 12, 15.1.2001, s. 1.

⁵ *Proposal for a Council Regulation on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations*, Explanatory Memorandum, dostępne: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0649:FIN:EN:PDF>.

Działania te miały umożliwić dokładną identyfikację majątku dłużnika, jak również harmonizację przepisów kolizyjnych.

Doniosłość powyższego planu została potwierdzona przyjęciem przez Radę, na posiedzeniu 4 i 5 listopada 2004 r., Programu haskiego: wzmocnienia wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej⁶. W punkcie 3.4 programu stwierdzono, iż głównym celem w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych jest zapewnienie, że granice pomiędzy krajami Europy nie powinny stanowić przeszkody w rozstrzyganiu spraw cywilnych jak również w ich egzekucji. Ponadto Rada podkreśliła, iż skuteczność istniejących instrumentów w zakresie wzajemnego uznawania powinna zostać zwiększona. W zakresie prawa rodzinnego, wezwano Komisję do przedstawienia projektu w sprawie uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach alimentacyjnych, obejmującego również środki zabezpieczające i tymczasowe.

Równoległe do prac nad instrumentem wspólnotowym dotyczącym zobowiązań alimentacyjnych, trwały analogiczne prace międzynarodowe na forum Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego. Zmierzały one do zmodernizowania aktów prawa międzynarodowego dotyczących zobowiązań alimentacyjnych. W tym zakresie obowiązywały bowiem: Konwencja haska z 24 października 1956 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych na rzecz dzieci⁷, Konwencja haska z 15 kwietnia 1958 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach zobowiązań alimentacyjnych na rzecz dzieci⁸, Konwencja haska z 2 października 1973 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych⁹, która zastąpiła Konwencję z 24 października 1956 r. w relacjach pomiędzy państwami które do niej przystąpiły, Konwencja haska z 2 października 1973 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych¹⁰, która

---

⁶ C 53/1, 2005

⁷ Tekst dostępny na stronie Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego: http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=conventions.text&cid=37

⁸ J.w., http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=conventions.text&cid=38

⁹ Dz.U.00.39.444

¹⁰ Dz.U. 2000, nr 2, poz. 13., cytowana dalej jako Konwencja haska z 1973 r.

zastąpiła Konwencję z 15 kwietnia 1958 r., w relacjach pomiędzy państwami które do niej przystąpiły. Do tej listy można jeszcze dodać Konwencję o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzoną w Nowym Jorku 20 czerwca 1956 r.¹¹.

Wspólnota Europejska brała aktywny udział w pracach nad nowymi aktami prawnymi dotyczącymi zobowiązań alimentacyjnych, w ramach Konferencji Haskiej¹². Tworząc projekt analizowanego Rozporządzenia, w szerokim zakresie uwzględniono ten dorobek¹³. Prace na forum Konferencji Haskiej zakończyły się przyjęciem 23 listopada 2007 r. Konwencji o międzynarodowym dochodzeniu świadczeń na rzecz dzieci oraz innych form alimentów rodzinnych¹⁴ oraz Protokołu o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych¹⁵

15 grudnia 2005 r. Komisja Europejska przyjęła projekt rozporządzenia w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych. Już na wstępie należy zauważyć, iż Komisja wyszła poza wymagania Programu haskiego, zgodnie z którym była zobowiązana tylko do przedstawienia regulacji w zakresie uznawania i wykonywania zobowiązań alimentacyjnych.

Projekt został oparty na trzech podstawowych założeniach. Pierwszym było uproszczenie życia obywatelom wspólnoty. Orzeczenia wydane w sprawach alimentacyjnych w jednym kraju członkowskim powinny mieć taką samą moc w innym państwie, bez żadnych dodatkowych formalności¹⁶. Stan taki miał zostać osiągnięty poprzez likwidację procedur pośrednich.

---

¹¹ Dz.U. 1961, nr 17, poz. 87. Cytowana dalej jako Konwencja haska z 1973 r. o prawie właściwym.

¹² Explanatory Memorandum do projektu Rozporządzenia 4/2009.

¹³ Zob. pkt 8 Motywów Rozporządzenia.

¹⁴ Tekst Konwencji dostępny: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=131, dalej będzie ona cytowana jako Konwencja haska z 2007 r.

¹⁵ Tekst Protokołu został opublikowany w Dz. U. UE L 331, 16.12.2009, s. 19, dalej będzie on cytowany jako Protokół haski z 2007 r.

¹⁶ Explanatory memorandum

Uproszczenie życia obywatelom zakłada również udzielanie wsparcia dłużnikom alimentacyjnym na każdym etapie postępowania o uzyskanie spełnienia świadczenia. W tym celu uznano za konieczne stworzenie mechanizmu współpracy pomiędzy państwami członkowskimi.

Celem Rozporządzenia było również uporządkowanie systemu źródeł prawa w zakresie roszczeń alimentacyjnych. Miał on również zostać osiągnięty przez uporządkowanie systemu źródeł prawa w zakresie roszczeń alimentacyjnych. Na terenie Wspólnoty prawo dotyczące w szczególności uznawania i wykonywania zobowiązań alimentacyjnych nie było zharmonizowane. Równolegle obowiązywały różne reżimy prawne, które mogły znaleźć zastosowanie pomiędzy krajami wspólnoty. Jako przykład można wskazać wzajemny stosunek Rozporządzenia 44/2001 i Konwencji haskiej z 2 października 1973 o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach alimentacyjnych. Zgodnie z art. 71 Rozporządzenia 44/2001, nie narusza ono konwencji, których państwa członkowskie są stronami i które w sprawach szczególnych regulują jurysdykcję, uznawanie lub wykonywanie orzeczeń oraz jeżeli państwo członkowskie pochodzenia i państwo wezwane są stronami konwencji dotyczącej spraw szczególnych, która reguluje warunki uznawania i wykonywania orzeczeń, wówczas obowiązują te warunki. Wzajemny stosunek Rozporządzenia 44/2001 i Konwencji haskiej z 1973 r. budził wątpliwości¹⁷. Należy jednak wskazać, iż w 2005 r. na 25 państwach członkowskich aż 17 było związane Konwencją haską z 1973 r. i pomiędzy tymi państwami mogła ona być stosowana. Należy również podkreślić, iż zgodnie z art. 26 Konwencji haskiej z 1973 r. można do niej składać zastrzeżenia. Z możliwości tej skorzystało wiele państw, co dodatkowo skomplikowało sytuację prawną. Stworzenie jednolitej wspólnotowej regulacji miało wyeliminować możliwość stosowania różnych reżimów prawnych, w takich samych sprawach, na terenie Wspólnoty.

---

¹⁷ A. Juryk, *Prace UE nad ujednoczeniem międzynarodowego prawa alimentacyjnego* [w:] *Z zagadnień prawa rodzinnego i rejestracji stanu cywilnego*, red. H. Cioch, P. Kasprzyk, Lublin 2007, s. 256, na gruncie Konwencji o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzonej w Lugano 16 września 1988 r., Dz. U. 2000, nr 10, poz 132, J. Ciszewski, *Konwencja z Lugano. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 301 i n.,

Stworzenie jednolitej regulacji miało służyć umocnieniu pewności prawa. W tym zakresie podstawowym środkiem była harmonizacja norm kolizyjnych, tak aby dłużnicy alimentacyjni mieli wiedzę na temat ich sytuacji prawnej. Podstawową zasadą w tym zakresie była taka konstrukcja przepisów kolizyjnych, aby orzeczenia zapadały na podstawie norm materialnych systemu prawnego najsilniej związanego ze sprawą¹⁸.

Przyjęcie analizowanego aktu prawnego miało zapewnić również efektywność i ciągłość egzekucji. Na tym polu uznano, iż istotne jest przyjęcie mechanizmu automatycznego wykonywania wszystkich orzeczeń alimentacyjnych. Oznacza to również zniesienie dodatkowych procedur dla uznawania i wykonywania orzeczeń w państwie, w którym ma ono zostać wykonane. Zapewnienie efektywności egzekucji musi ponadto przewidywać możliwość uzyskania informacji na temat sytuacji dłużnika alimentacyjnego, w szczególności na temat jego majątku.

Na takich założeniach zbudowane zostało Rozporządzenie, które zostało ostatecznie przyjęte 18 grudnia 2008 r. i opublikowane 10 stycznia 2009 r.

Rozporządzenie jest niezwykle obszerne. Składa się z 8 rozdziałów, liczy 76 artykułów oraz uzupełnia je dodatkowo 11 załączników. Pod względem merytorycznym wydzielić można części dotyczące: jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy państw członkowskich. W zakresie prawa właściwego, pomimo, iż w pierwotnym projekcie znalazły się postanowienia w tym zakresie, ostatecznie Rozporządzenie 4/2009 odsyła do postanowień Protokołu haskiego z 2007 r.

Należy również podkreślić, iż szeroki jest również zakres przedmiotowy rozporządzenia. W art. 1 ust. 1 znalazło się stwierdzenie, iż stosuje się go do zobowiązań alimentacyjnych wynikających ze stosunków rodzinnych, rodzicielstwa, małżeństwa i powinowactwa. Zgodnie z motywami Rozporządzenia (pkt 11), pojęcie zobowiązania alimentacyjne powinno być interpretowane w sposób autonomiczny.

---

¹⁸ Explanatory memorandum

Szeroka wykładnia pojęcia „sprawy alimentacyjne” była już wypracowana w orzecznictwie ETS¹⁹.

Ustawodawca we wskazanej definicji wymienił szczegółowe stosunki prawne z których wynikać mogą zobowiązania alimentacyjne: małżeństwo, powinowactwo czy rodzicielstwo. Posłużył się również niezwykle ogólnym terminem „stosunki rodzinne”. Sąd krajowy stosujący normy rozporządzenia musi mieć na uwadze autonomiczną wykładnię tego pojęcia i nie może ograniczać się tylko do zobowiązań alimentacyjnych istniejących na gruncie prawa krajowego. Wydaje się, iż w założeniu autorów, zakres Rozporządzenia miał objąć również zobowiązania wynikające ze stosunków prawnych nie uznawanych w prawie polskim, jak chociażby związków partnerskich.

Zgodnie z art. 76 Rozporządzenia, z wyjątkiem nielicznych przepisów które zaczęły obowiązywać wcześniej, wejdzie ono w życie 18 czerwca 2011 r.²⁰. Należy jednak wskazać na rozwiązania intertemporalne. Zasadniczo, zgodnie z art. 75 ust. 1, Rozporządzenie stosuje się do postępowań wszczętych, ugód sądowych zatwierdzonych oraz dokumentów urzędowych sporządzonych po dniu rozpoczęcia stosowania Rozporządzenia. Należy, jak się wydaje, stanąć na stanowisku, iż zasada bezpośredniego stosowania nowego aktu została przyjęta w stosunku do postępowań wszczętych „od początku” po 18 czerwca 2011 r. a nie tylko w stosunku do których np. rozpoczęta została procedura nadania *exequatur* po tej dacie. Stosowanie Rozporządzenia 4/2009 wyłącznie do postępowań rozpoczętych po 18 czerwca 2011 r. nie oznacza jednak, iż prawo właściwe wskazane na podstawie Protokołu haskiego z 2007 r. znajdzie zastosowanie do roszczeń alimentacyjnych powstałych po tej dacie. Zgodnie z art. 5 Decyzji w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego jego przepisy będą miały zastosowanie

---

¹⁹ J. Maliszewska – Nienartowicz [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy. Tom I*, red. J. Wróbel, Warszawa 2010, s. 391.

²⁰ Przepis przewiduje zastrzeżenie, iż jeżeli w tym dniu nie wejdzie w życie Protokół haski z 2007 r., Rozporządzenie będzie stosowało się od dnia rozpoczęcia stosowania Protokołu we Wspólnocie. Zgodnie z decyzją Rady z 30 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego, protokół stosuje się we Wspólnocie tymczasowo od 18 czerwca 2011, nawet gdyby nie wszedł do tego czasu w życie. Decyzja w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego została opublikowana Dz. U. UE L 331. 16.12.2009, s. 17, dalej cytowana będzie jako Decyzja o przystąpieniu.

również do roszczeń alimentacyjnych za okres poprzedzający rozpoczęcie jego stosowania, w sytuacjach gdy postępowania będą wszczynane po 18 czerwca 2011 r. Jeżeli więc postępowanie zostanie wszczęte po 18 czerwca 2011 r. ale dotyczyło będzie roszczeń za okres wcześniejszy, zastosowanie znajdą przepisy Rozporządzenia 4/2009 a prawo właściwe zostanie ustalone na podstawie przepisów Protokołu haskiego z 2007.

Od zasady bezpośredniego stosowania nowej regulacji tylko do postępowań wszczętych po 18 czerwca 2011 r., art. 75 Rozporządzenia przewiduje pewne wyjątki. Sekcje 2 i 3 rozdziału IV będą stosowane: po pierwsze w stosunku do orzeczeń wydanych w państwach członkowskich przed 18 czerwca 2011 r., a których uznanie lub wykonalność ma zostać stwierdzona po tej dacie. Po drugie, do orzeczeń wydanych po 18 czerwca 2011 r. ale w których postępowanie zostało wszczęte przed tą datą i które są objęte w zakresie uznania i wykonania zakresem Rozporządzenia 44/2001.

Ustawodawca przyjął więc, iż wyjątkowo w stosunku do wybranych kategorii spraw, pomimo iż postępowanie zostało zainicjowane przed 18 czerwca 2011 r., stosowane będą przepisy nowej regulacji. Nie oznacza to jednak doniosłej zmiany. Zastosowanie znajdą bowiem jedynie przepisy Rozporządzenia regulujące uznawanie, wykonalność i wykonywanie rozstrzygnięć w trybie wzorowanym na Rozporządzeniu 44/2001, a które ostatecznie będą dotyczyły wyłącznie orzeczeń wydanych w państwie członkowskim nie będącym stroną Protokołu haskiego z 2007 r, (o szczegółach w dalszej części opracowania). Skutkiem takiego rozwiązania będzie więc zaprzestanie stosowania Rozporządzenia 44/2001 i zastosowanie zbliżonej merytorycznie regulacji sekcji 2 i 3 rozdziału IV Rozporządzenia 4/2009.

Rozwiązania intertemporalne zostały uzupełnione normą (art. 75 ust. 2) zgodnie z którą do postępowań w sprawie uznania i wykonalności, toczących się w chwili rozpoczęcia stosowania Rozporządzenia 4/2009, stosuje się „starą” regulację Rozporządzenia 44/2001.

Przepisy dotyczące współpracy pomiędzy organami centralnymi stosuje się do wniosków otrzymanych przez organ centralny po rozpoczęciu stosowania Rozporządzenia.

Zakres regulacji Rozporządzenia 4/2009 jest niezwykle szeroki, co implikuje również znaczną liczbę problemów i zagadnień dyskusyjnych. W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną zagadnienia związane z cywilnoprawnymi i kolizyjnoprawnymi regulacjami Rozporządzenia, z pominięciem zagadnień współpracy organów państw członkowskich czy dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

II. Jurysdykcja

W zakresie rozwiązań dotyczących jurysdykcji, zgodnie z art. 68 ust. 1, Rozporządzenie 4/2009 zastępuje Rozporządzenie 44/2001. Oznacza to, iż w państwach, które są związane „nowym” rozporządzeniem, poprzednie przestanie być podstawą określania jurysdykcji w sprawach alimentacyjnych.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż zgodnie z art. 69 ust. 1, Rozporządzenie 4/2009 nie uchybia stosowaniu konwencji i umów dwustronnych lub wielostronnych, które dotyczą dziedzin regulowanych przepisami Rozporządzenia. Jednocześnie, zgodnie z ust. 2 Rozporządzenie ma pierwszeństwo przed konwencjami i umowami, które dotyczą dziedzin regulowanych jego przepisami i których stronami są państwa członkowskie. Jak się wydaje, nie można wykluczyć zastosowania również przepisów konwencyjnych dla ustalenia jurysdykcji sądu państwa, które nie ma tej jurysdykcji na podstawie Rozporządzenia.

Wprost takie rozwiązanie było dopuszczalne na gruncie Rozporządzenia 44/2001. Artykuł 71 ust. 2 Rozporządzenia 44/2001 nie wykluczał, aby sąd państwa członkowskiego oparł swoją jurysdykcję na konwencji dotyczącej spraw szczególnych. Zgodnie z ust. 3 tegoż artykułu, orzeczenia takie, wydane w państwie członkowskim, są uznawane i wykonywane w innych państwach członkowskich zgodnie z Rozporządzeniem 44/2001.

Podstawowym łącznikiem dla określenia jurysdykcji, którym posłużono się w Rozporządzeniu 4/2009, jest miejsce zwykłego pobytu (*habitual residence*). Rozporządzenie przewiduje przemienną jurysdykcję: miejsca zwykłego pobytu pozwanego i miejsca zwykłego pobytu wierzyciela. W obowiązujących wcześniej rozwiązaniach, art. 2 Rozporządzenia 44/2001 przewidywał jako podstawową jurysdykcję miejsca zamieszkania pozwanego. Zmiana ta oznacza więc w tym zakresie porzucenie łącznika domicylu na rzecz bardziej jednoznacznego łącznika miejsca zwykłego pobytu. Rozwiązanie takie jest również spójne z Protokołem haskim z 2007, który w odniesieniu do ustalenia prawa właściwego także posługuje się w pierwszej kolejności łącznikiem miejsca zwykłego pobytu.

Rozporządzenie 44/2001 w art. 5 ust. 2 przewidywało jurysdykcję sądów miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu wierzyciela alimentacyjnego. Rozwiązanie art. 3 pkt b Rozporządzenia 4/2009 nie wprowadziło więc w tym zakresie istotnej zmiany.

Podobnie, jak w przypadku regulacji art. 5 ust. 2 Rozporządzenia 44/2001, art. 3 pkt c Rozporządzenia 4/2009 wprowadził, w przypadku gdy sprawa dotycząca zobowiązań alimentacyjnych jest związana z tym postępowaniem, jurysdykcję sądu, który zgodnie z prawem tegoż sądu ma jurysdykcję do prowadzenia postępowania dotyczącego statusu osoby., chyba że jurysdykcja wynika tylko z obywatelstwa jednej ze stron.

Nowością jest natomiast pkt d analizowanego artykułu, który przewiduje jurysdykcję sądu, jeżeli na podstawie prawa forum ma on jurysdykcję w zakresie postępowania dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej, jeżeli sprawa dotycząca zobowiązań alimentacyjnych jest związana z tym postępowaniem, chyba że jurysdykcja ta wynika tylko z obywatelstwa jednej ze stron.

W zakresie ustalania jurysdykcji w sprawach małżeńskich oraz dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, podstawowe znacznie będzie miało Rozporządzenie 2201/2003²¹.

Rozporządzenie 4/2009 w szerokim zakresie dopuszcza możliwość umów jurysdykcyjnych. Zgodnie z art. 4 strony mogą umówić się, że dla sporów wynikłych lub mogących wynikać ze zobowiązań alimentacyjnych, właściwy będzie sąd państwa miejsca zwykłego pobytu jednej ze stron lub państwa, którego obywatelem jest jedna ze stron. W wypadku zobowiązań alimentacyjnych pomiędzy małżonkami lub byłymi małżonkami: sąd który ma jurysdykcję do rozstrzygania ich sporów w sprawach małżeńskich lub sąd państwa członkowskiego, które było państwem ostatniego wspólnego miejsca pobytu małżonków przez okres co najmniej roku.

Możliwość wyboru właściwości sądu ostatniego wspólnego miejsca pobytu małżonków oraz sądu mającego jurysdykcję w sprawach stosunków małżeńskich nie wyłącza możliwości dokonania wyboru sądów wskazanych w art. 4 ust. a i b ale jest

---

²¹ A. Juryk, *j.w.*, s. 258.

poszerzeniem możliwości umownego określenia jurysdykcji sądu. Wydaje się, iż w przypadku wskazania sądu państwa ostatniego miejsca wspólnego zwykłego pobytu, nie chodzi o sytuację, gdy strony „zamieszkiwały” wspólnie, ale jedynie miały miejsce zwykłego pobytu w tym samym państwie. Ponadto wprowadzono dodatkowy wymóg, aby ten wspólny pobyt trwał przez okres co najmniej roku, co ma zagwarantować ścisły a nie tylko przypadkowy związek tego państwa z konkretnym związkiem małżeńskim.

Norma art. 4 statuuje również domniemanie, iż w razie braku odmiennego stanowiska stron, jurysdykcja umowna ma charakter jurysdykcji wyłącznej.

Istotne wyłączenie przewidziane zostało w art. 4 ust. 3: nie jest możliwe umowne określenie jurysdykcji dla zobowiązań alimentacyjnych na rzecz dzieci poniżej 18 roku życia. Rozwiązanie takie jest spójne z art. 8 Protokołu haskiego z 2007 r., który w podobnym zakresie wyłącza możliwość dokonania wyboru prawa właściwego dla takich zobowiązań alimentacyjnych. Ustawodawca słusznie uznał, iż w takiej sytuacji możliwość nadużycia jest szczególnie wysoka.

Rozporządzenie 4/2009, analogicznie jak Rozporządzenie 44/2001, przewiduje możliwość istnienia jurysdykcji z powodu wdania się pozwanego w spór. Zgodnie z art. 5, niezależnie od jurysdykcji wynikającej z przepisów Rozporządzenia, sąd państwa członkowskiego uzyskuje jurysdykcję, jeżeli pozwany wda się w spór przed tym sądem. Nie dotyczy to sytuacji, gdy pozwany wda się w spór w celu podniesienia zarzutu braku jurysdykcji. Wydaje się, iż podobnie jak na gruncie Konwencji z Lugano i Rozporządzenia 44/2001, należy stwierdzić, iż jurysdykcja wynikająca z wdania się w spór będzie dotyczyła także wcześniejszego zawarcia umowy jurysdykcyjnej na podstawie art. 4²².

Rozporządzenie 4/2009 przewiduje również (art. 6), iż jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji na podstawie ogólnych przepisów Rozporządzenia, ponadto żaden sąd państwa strony Konwencji o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych

---

²² J. Ciszewski, *j.w.*, s. 182.

i handlowych²³, nie ma jurysdykcji na podstawie tej konwencji, jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, którego obywatelstwo mają obie strony. Wydaje się, iż wspólne obywatelstwo musi zaistnieć w chwili wytoczenia powództwa. Wskazany przepis znajduje subsydiarne zastosowanie, gdy żaden sąd nie ma jurysdykcji nie tylko na podstawie ogólnych przepisów, ale również aktu prawa międzynarodowego jakim jest Konwencja z Lugano z 2007 r. Treść przepisu wskazuje na stopniowe marginalizowanie łącznika obywatelstwa w regulacjach międzynarodowych. Zgodnie z artykułem 2 ust. 3 dla celów m. in. cytowanego art. 6, łącznik obywatelstwa zostaje zastąpiony domicyłem w tych państwach członkowskich, które stosują go jako łącznik w sprawach rodzinnych²⁴. Rozwiązanie takie jest oczywiste, uwzględniając fakt iż przykładowo w krajach anglosaskich łącznik obywatelstwa w sprawach rodzinnych nie jest stosowany. Analogiczne rozwiązanie przewidziane zostało przykładowo art. 66 pkt. b Rozporządzenia 2201/2003.

W Rozporządzeniu znalazła się również podstawa normatywna dla rozwiązania negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego²⁵. Zgodnie z art. 7, jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji zgodnie z przepisami ogólnymi Rozporządzenia ani na podstawie umowy stron, wyjątkowo sąd państwa członkowskiego może rozpoznać sprawę jeżeli postępowanie w państwie trzecim, z którym sprawa jest ściśle związana, nie może zostać właściwie wszczęte lub prowadzone. Dodatkowo sprawa musi mieć wystarczający związek z państwem członkowskim, przed którego sądem wytoczono powództwo. Rozwiązanie to przewiduje w incydentalnych przypadkach jurysdykcję konieczną sądów państwa członkowskiego²⁶.

Zgodnie z art. 10 Rozporządzenia, bez względu na regulacje wewnętrzne sąd powinien z urzędu dokonać badania, czy w danej sprawie ma jurysdykcję. Rozporządzenie słusznie nie wskazuje charakteru decyzji sądu, który stwierdza brak

---

²³ Podpisana w Lugano, 30 października 2007 r., opublikowana Dz. U. UE L 399, 21.12.2007, s. 3.

²⁴ Należy zauważyć, iż w polskim tłumaczeniu opublikowanym w Dz. U. UE sformułowanie „domicile” zostało błędnie przetłumaczone jako miejsce stałego zamieszkania

²⁵ Na temat negatywnego konfliktu jurysdykcyjnego i sposobów jego rozwiązywania zob. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 340 i n.

²⁶ Na temat jurysdykcji koniecznej zob. K. Weitz, *j.w.*

jurysdykcji. W przypadku sądu polskiego brak jurysdykcji będzie skutkował odrzuceniem pozwu na podstawie art. 1099 § 1 k.p.c.

Artykuł 12 Rozporządzenia przesądza, iż w przypadku wytoczenia tego samego powództwa przed sądami różnych państw członkowskich, sąd przed którym wytoczono powództwo później, z urzędu zawiesza postępowanie do czasu stwierdzenia jurysdykcji sądu, przed którym najpierw wytoczono powództwo. Potwierdzenie jurysdykcji, przed którym najpierw wytoczono powództwo implikuje stwierdzeniem braku jurysdykcji sądu, przed którym później wytoczono powództwo. W art. 9 precyzyjnie i autonomicznie zdefiniowane zostało pojęcie wytoczenia powództwa na użytek rozporządzenia. Rozwiązanie analogiczne, zastosowane chociażby w art. 27 Rozporządzenia 44/2001, przesądza pozytywny konflikt jurysdykcyjny na rzecz sądu przed którym wcześniej zostało wytoczone powództwo²⁷.

Szczególna regulacja została przewidziana dla stosowania środków tymczasowych i zabezpieczających. Zgodnie z art. 14 sądy w każdym państwie członkowskim mają jurysdykcję do zastosowania takich środków (zgodnie z wewnętrznymi regulacjami merytorycznymi) nawet, jeżeli zgodnie z Rozporządzeniem jurysdykcję w sprawie głównej mają sądy innego państwa członkowskiego. Należy podkreślić, iż przepis ten wskazuje jedynie na jurysdykcję w sprawach zastosowania środków zabezpieczających i tymczasowych, nie przewiduje natomiast jakiegokolwiek szczególnego, „wspólnotowego” środka zabezpieczającego, ani wspólnych przesłanek jego stosowania.

III. Prawo właściwe

Jak zostało już powyżej wskazane, jedynym z celów Rozporządzenia 4/2009 jest wzmocnienie pewności prawa, czemu służyć ma harmonizacja przepisów kolizyjnych. Oczywiście najlepszym sposobem osiągnięcia tego celu byłaby harmonizacja przepisów prawa materialnego, dotyczących zobowiązań alimentacyjnych. Z uwagi na znaczne rozbieżności w krajowych systemach prawa rodzinnego materialnego jest to jednak niezwykle trudne. Pewnym substytutem takiego rozwiązania może być właśnie ujednoczenie przepisów kolizyjnych²⁸. Celem Rozporządzenia jest zapewnienie, aby sądy orzekały w sprawach alimentacyjnych na podstawie prawa materialnego, które najsilniej związane jest z konkretną sprawą²⁹. Ujednoczenie przepisów kolizyjnych ma również ten skutek, iż pominięty zostaje poziom krajowych systemów prawa kolizyjnego. Rozstrzygnięcie zapada na podstawie prawa materialnego wskazanego przez zharmonizowane normy kolizyjne.

Wspólnota Europejska 3 kwietnia 2007 stała się członkiem Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego. Wspólnota brała udział w przygotowaniu Konwencji o międzynarodowym dochodzeniu świadczeń na rzecz dzieci oraz innych form alimentów rodzinnych oraz Protokołu o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych z 23 listopada 2007 r. Dorobek Haskiej Konferencji w zakresie rozwiązań kolizyjnych został bezpośrednio włączony do wspólnotowego reżimu prawnego. Rozporządzenie 4/2009 nie zawiera samodzielnych norm kolizyjnych, ale zgodnie z art. 15 stanowi, iż prawo właściwe dla zobowiązań alimentacyjnych jest określane zgodnie z Protokołem haskim z 2007 r..

Decyzją Rady z 30 listopada 2009 r., Wspólnota Europejska przystąpiła do Protokołu haskiego³⁰.

---

²⁷ K. Weitz, *j.w.*

²⁸ A. Juryk, *Sprawy alimentacyjne. Wprowadzenie*, KPP 4/2006, s. 1101.

²⁹ Explanatory memorandum

³⁰ Na temat Wspólnoty Europejskiej jako strony umów międzynarodowych zob. M. Niedźwiedz, P. Mostowik, *Wspólnota Europejska jako strona umów międzynarodowych w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Uwagi na tle opinii Trybunału Sprawiedliwości w sprawie 1/03*, *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego*, vol. VII, MMIX, s. 71.

Zgodnie z art. 7 Decyzji, Protokół haski ma obowiązywać pomiędzy państwami członkowskimi od 18 czerwca 2011 r., a więc od chwili wejścia w życie Rozporządzenia 4/2009.

Zgodnie z art. 25 Protokołu, wchodzi on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od złożenia drugiego dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia. Na dzień 6 grudnia 2010 r. jedynie Wspólnota Europejska przystąpiła do Protokołu haskiego. Aby zabezpieczyć się przed sytuacją nie wejścia tej umowy w życie, zgodnie z pkt. 8 Decyzji, jeśli Protokół nie wejdzie w życie do dnia 18 czerwca 2010 r., postanowienia Protokołu powinny być stosowane we Wspólnocie tymczasowo.

Rozwiązanie takie wydaje się uzasadnione. Rozpoczęcie stosowania przepisów prawa wspólnotowego nie powinno być uzależnione od suwerennej decyzji innego państwa o przystąpieniu do Protokołu haskiego z 2007 r.

We wstępnych rozważaniach zaznaczone zostało, iż Protokół haski z 2007 r. we Wspólnocie ma znaleźć zastosowanie również do zobowiązań alimentacyjnych za okres poprzedzający chwilę jego wejścia w życie, jeżeli postępowanie dotyczące tych zobowiązań zostanie wszczęte po 18 czerwca 2011 r. i toczyło się będzie z uwzględnieniem norm Rozporządzenia 4/2009. Rozwiązanie takie wydaje się słuszne. W przeciwnym wypadku, harmonizacja rozwiązań kolizyjnych trwałaby wiele lat, co również skomplikowałoby dodatkowo sytuację prawną w krajach Wspólnoty. Należy jednak zwrócić uwagę, iż decyzja Rady, w tym zakresie, odbiega od standardowego rozwiązania zastosowanego w Protokole haskim z 2007 r. Zgodnie z art. 22 zasadą jest, iż Protokołu nie stosuje się do zobowiązań alimentacyjnych dotyczących okresu poprzedzającego jego wejście w życie.

Należy zaznaczyć, iż zgodnie ze szczególnym statusem ani Zjednoczone Królestwo ani Dania, nie zostaną związane Protokołem haskim z 2007 r.³¹.

Protokół haski jest regulacją mającą unowocześnić i zastąpić Konwencję haską z 24 października 1956 r. oraz Konwencję haską z 2 października 1973 r. o prawie

---

³¹ Pkt 11 i 12 Decyzji o przystąpieniu.

właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych. Dla Polski znaczenie będzie miało zastąpienie przez Protokół Konwencji haskiej z 1973 r., która weszła w życie w stosunku od Polski w 1996 r.

Zgodnie z art. 1 Protokołu, określa on prawo właściwe dla zobowiązań alimentacyjnych wynikających ze stosunków rodzinnych, pokrewieństwa, małżeństwa lub powinowactwa, w tym zobowiązań alimentacyjnych wobec dziecka, niezależnie od stanu cywilnego rodziców.

Protokół nie zawiera więc norm dotyczących jurysdykcji czy współpracy administracyjnej państw nim związanych. W tym zakresie znajdują zastosowanie regulacje Rozporządzenia 4/2009.

Definicja zakresu stosowania protokołu jest niezwykle szeroka. Protokół nie definiuje pojęcia stosunków rodzinnych, wymienia jednak wskazane powyżej ich przykłady. Protokół stosuje się do zobowiązań alimentacyjnych w stosunku do dziecka bez względu na status małżeński rodziców. Rozwiązania te są podobne, jak w Konwencji z 1973 r. o prawie właściwym. Różnicą jest jednak to, iż zgodnie z art. 27 Protokołu, nie można do niego zgłaszać żadnych zastrzeżeń. Konwencja haska z 1973 r. o prawie właściwym wprost przewidywała możliwość zgłaszania zastrzeżeń (art. 24), również dotyczących zakresu jej zastosowania (art. 13 i 14).

Podkreślenia wymaga fakt, iż Protokół reguluje jedynie zagadnienia kolizyjne dla zobowiązań alimentacyjnych a nie stosunków prawnych, z których te zobowiązania alimentacyjne wynikają. Jeżeli więc kwestią wstępną dla orzeczenia dotyczącego świadczenia alimentacyjnego dla małżonka jest zagadnienie istnienia związku małżeńskiego, problematyka istnienia małżeństwa nie jest regulowana prawem wskazanym na podstawie Protokołu haskiego 2007³² ale krajowymi normami kolizyjnymi. Rozwiązanie to nie różni się od postanowienia art. 2 Konwencji z 1973 r.³³. Ponadto, zgodnie z art. 1 ust. 2 Protokołu, orzeczenie wydane przy

---

³² A. Bonomi, *Explanatory Report on the Hague Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations*, dostępny: <http://hcch.e-vision.nl/upload/expl39e.pdf>, s. 7.

³³ M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 152 i n.

zastosowaniu Protokołu nie ma wpływu na istnienie stosunku, z którego wynika. Zgodnie z tą normą nikt nie może powoływać się na orzeczenie zasadzające świadczenie alimentacyjne dla udowodnienia istnienia stosunku rodzinnego, z którego to świadczenie miałoby wynikać³⁴. Należy ponadto zauważyć, iż szerokie rozumienie pojęcia zobowiązanie alimentacyjne koresponduje z rozumieniem tego pojęcia na gruncie Rozporządzenia 4/2009.

Protokół haski z 2007 r. ma uniwersalny charakter. Zgodnie z art. 2 stosuje się go niezależnie od tego, czy wskazane prawo jest prawem umawiającego się państwa. Jeżeli więc sąd polski stosując normy Protokołu haskiego z 2007 r. ustali, iż właściwe jest prawo merytoryczne państwa nie należące do Wspólnoty i nie związane Protokołem i tak będzie zobowiązany dane prawo zastosować.

W porównaniu do Konwencji haskiej z 1973 r. nie uległ zmianie podstawowy łącznik. Zgodnie z art. 3 Protokołu, zobowiązania alimentacyjne podlegają prawu państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Konwencja z 1973 również przewidywała zasadniczą właściwość prawa, określoną na podstawie *habitual residence* wierzyciela. W polskim tłumaczeniu Konwencji z 1973 r., które ukazało się w Dzienniku Ustaw, pojęcie to zostało przetłumaczone jako „miejsce stałego pobytu”. Obecnie w oficjalnym tłumaczeniu zastosowano pojęcie „miejsce zwykłego pobytu” co może stwarzać pozory, iż w tym zakresie nastąpiła zmiana normatywna.

Łącznik miejsca zwykłego pobytu wierzyciela nie jest jednak jedynym zastosowanym przez Protokół. W art. 4 przewidziano szczególną właściwość prawa dla „uprzywilejowanych” roszczeń alimentacyjnych.

Rozwiązanie art. 4 Protokołu jest jedną z podstawowych różnic w porównaniu do Konwencji z 1973 r. W „starej” Konwencji przewidziano system „kaskadowy” dla ustalenia prawa właściwego dla wszystkich roszczeń alimentacyjnych. Podstawowym łącznikiem było miejsce zwykłego pobytu dłużnika alimentacyjnego. W przypadku, gdy na podstawie prawa wskazanego podstawowym łącznikiem wierzyciel nie mógł uzyskać alimentów od dłużnika, stosowano wspólne prawo ojczyste (art. 5). Jeżeli

---

³⁴ A. Bonomi, *j.w.*, s. 10.

również na podstawie wspólnego prawa ojczyznego wierzyciel nie mógł uzyskać alimentów, stosowało się *lex fori*. Wymienione łączniki miały więc charakter subsydiarny³⁵.

System ten uległ zmianie. Artykuł 4 Protokołu dotyczy wyłącznie zobowiązań rodziców na rzecz ich dzieci (bez względu na wiek dzieci), osób innych niż rodzice na rzecz osób, które nie ukończyły 21 lat, z wyłączeniem zobowiązań małżonków i byłych małżonków oraz dzieci na rzecz ich rodziców. Dla tych szczególnych roszczeń (definiowanych poprzez wskazanie klasy wierzycieli) stosuje się subsydiarnie prawo miejsca organu orzekającego w sprawie (art. 4 ust.2). Jeżeli więc wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych na podstawie prawa miejsca zwykłego pobytu wierzyciela, stosuje się *lex fori*. Dla tej „uprzywilejowanej” kategorii roszczeń pominięto więc subsydiarne stosowanie wspólnego prawa ojczyznego i przewidziano od razu stosowanie *lex fori*. Rozwiązanie przyjęte w Protokole jest kolejnym dowodem na zmniejszające się znaczenie łącznika prawa ojczyznego w obrocie międzynarodowym.

Dla wymienionych kategorii roszczeń alimentacyjnych Protokół haski z 2007 r., przewiduje jeszcze jeden sposób wyznaczania prawa właściwego. Zgodnie z art. 4 ust. 3 *lex fori* staje się prawem właściwym, jeżeli wierzyciel alimentacyjny wytoczył powództwo przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu. W takiej sytuacji, jeżeli wierzyciel nie jest w stanie uzyskać świadczeń alimentacyjnych na podstawie *lex fori*, subsydiarnie, właściwe staje się prawo zwykłego pobytu wierzyciela. Właściwość *lex fori* przed prawem miejsca zwykłego pobytu dla roszczeń „uprzywilejowanych” jest więc uzależniona od następujących warunków: powództwo musi zostać wytoczone przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu oraz procedura musi zostać zainicjowana przez wierzyciela³⁶. W razie niemożliwości uzyskania na tej podstawie świadczenia, następuje „powrót” do podstawowego łącznika miejsca zwykłego pobytu wierzyciela.

---

³⁵ Szerzej M. Czepelak, *j.w.*, s.

³⁶ A. Bonomi, *j.w.*, s. 19.

Dla wskazanych roszczeń uprzywilejowanych przewidziano, iż w przypadku, gdy wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych na podstawie prawa miejsca zwykłego pobytu wierzyciela lub *lex fori*, jako ostateczność stosuje się prawo państwa wspólnego obywatelstwa dłużnika i wierzyciela.

Reasumując, Protokół haski z 2007 r. pozostawił jako podstawowe rozwiązanie właściwość prawa wskazanego łącznikiem miejsca zwykłego pobytu wierzyciela alimentacyjnego. Modyfikacji uległ jednak „kaskadowy” system subsydiarnych łączników. Po pierwsze dotyczy wyłącznie wybranych roszczeń „uprzywilejowanych: wierzycieli, po drugie zdecydowanie zwiększono znacznie łącznika *lex fori*, który staje się nawet łącznikiem stosowanym w pierwszej kolejności.

Doniosłą zmianą w stosunku do Konwencji z 1973 r. są również regulacje dotyczące alimentacji małżonków i byłych małżonków. Protokół odszedł w zakresie tych zobowiązań od podstawowej reguły – właściwości prawa miejsca zwykłego pobytu wierzyciela. W uzasadnieniu podkreślono, iż łącznik ten nie zawsze jest najbardziej odpowiedni dla tego typu zobowiązań.

Argumentem dla szczególnej regulacji jest możliwość łatwego dokonania zmiany miejsca zwykłego zamieszkania przez wierzyciela i w związku z tym łatwej zmiany prawa właściwego mocą jednostronnej decyzji. Sytuacja ta jest tym bardziej niepożądana, iż, jak zauważył autor cytowanego komentarza, istnieją państwa (np. skandynawskie), w których możliwość dochodzenia świadczeń alimentacyjnych od małżonka jest niezwykle ograniczona³⁷.

Ponadto, jako nieoptymalne uznane zostało rozwiązanie art. 8 Konwencji z 1973 r., zgodnie z którym prawo zastosowane do rozwodu było właściwe dla zobowiązań alimentacyjnych między rozwiedzionymi małżonkami w Państwie, w którym rozwód był orzeczony. Norma ta znajdowała również zastosowanie do separacji, unieważnienia małżeństwa i stwierdzenia jego nieważności. Powodem rezygnacji z tego rozwiązania, był brak harmonizacji norm kolizyjnych dotyczących rozwodu. Poza tym wskazano, iż norma ta stosowana była również do sytuacji, gdy

---

³⁷ A. Bonomi, *j.w.*, s. 21.

zagadnienie alimentacji było rozstrzygane w innym postępowaniu już po orzeczeniu rozwodu, co powodowało, iż prawo właściwe dla rozwodu mogło zupełnie utracić związek ze sprawą³⁸.

Artykuł 5 Protokołu stanowi, iż w przypadku zobowiązań alimentacyjnych między małżonkami, byłymi małżonkami i stronami małżeństwa, które zostało unieważnione, nie ma zastosowania ogólna reguła przewidująca jako właściwe prawo miejsca zwykłego pobytu wierzyciela, jeżeli jedna ze stron się temu sprzeciwi i prawo innego państwa, w szczególności państwa ostatniego wspólnego miejsca zwykłego pobytu małżonków, ma ściślejszy związek z małżeństwem. W takim przypadku stosuje się prawo tego innego państwa.

Przyjęte w Protokole haskim z 2007 r. rozwiązanie, zostało oparte na koncepcji najściślejszego związku z małżeństwem oraz żądaniu jednej ze stron. Pierwszoplanowe znaczenie dla określenia drugiej przesłanki ma ostatnie miejsce wspólnego zwykłego pobytu małżonków. Co prawda Protokół nie przewiduje domniemania „najściślejszego związku” ostatniego miejsca wspólnego pobytu małżonków, jednak treść art. 5 powinna być istotnym wskazaniem. Warto podkreślić, iż nie chodzi o sytuację wspólnego życia małżonków ale jedynie wspólne miejsce pobytu w tym samym państwie³⁹.

Prawo miejsca ostatniego wspólnego zwykłego pobytu małżonków nie musi spełniać kryterium najściślejszego związku. Sąd powinien wziąć pod uwagę również miejsce aktualnego zwykłego pobytu, czy miejsce zamieszkania w trakcie trwania małżeństwa, obywatelstwo małżonków, miejsce zawarcia małżeństwa czy miejsce rozwodu (separacji)⁴⁰.

Warto również podkreślić, iż art. 5 nie wspomina o stosunkach prawnych zbliżonych do małżeństwa, jak np. przykładowo związki partnerskie, które również mogą być źródłem roszczeń alimentacyjnych. W uzasadnieniu podkreślono, iż państwa które uznają tego typu związki, mogą rozciągnąć definiowanie „małżonków” i „byłych

---

³⁸ A. Bonomi, *j.w.*, s. 22.

³⁹ A. Bonomi, *j.w.*, s. 24.

⁴⁰ A. Bonomi, *j.w.*

małżonków” na tego typu związki, aby uniknąć stosowania do nich innych norm kolizyjnych niż do tradycyjnych małżeństw⁴¹. Rozwiązanie takie nie jest jednak wiążące dla państw, które tego typu związków nie uznają. Należy również podkreślić, iż w cytowanym komentarzu zaznaczone zostało wprost, iż państwo, które nie uznaje związków partnerskich czy związków osób tej samej płci może, jeżeli prawo wskazane na podstawie protokołu przewiduje roszczenia alimentacyjne na rzecz osób pozostających (lub które pozostawały) w takich związkach, dopuścić? możliwość odmowy zastosowania takiego prawa na podstawie jego sprzeczności z porządkiem publicznym miejsca stosowania⁴². Sam Protokół w art. 13 przewidział możliwość odmowy stosowania prawa wskazanego na jego podstawie z powołaniem na sprzeczność z porządkiem publicznym forum. Również ta norma nie może być przedmiotem zastrzeżenia, którego zresztą Wspólnota, przystępując do Protokołu, nie zgłosiła. Warto podkreślić, iż art. 20 Projektu Rozporządzenia 4/2009, który zawierał własne normy kolizyjne, przewidywał zakaz odmowy stosowania prawa Państwa Członkowskiego, z powołaniem na sprzeczność z porządkiem publicznym.

Artykuł 6 Protokołu przewiduje szczególnie środek ochrony dłużnika alimentacyjnego. W przypadku innym niż zobowiązania wynikające ze stosunku między rodzicami a dziećmi oraz między małżonkami lub byłymi małżonkami, może on kontestować roszczenie wierzyciela, jeżeli nie istnieje ono łącznie w prawie państwa miejsca zwykłego pobytu dłużnika i prawie państwa wspólnego obywatelstwa stron.

Rozwiązanie takie było inspirowane normą art. 7 Konwencji haskiej z 1973 r. o prawie właściwym. W przypadku zobowiązań alimentacyjnych między krewnymi w linii bocznej lub powinowatymi dłużnik mógł sprzeciwić się żądaniu, jeżeli zobowiązanie nie istniało według wspólnego prawa ojczystego stron, a w braku wspólnego prawa ojczystego, nie istniało według prawa miejsca zwykłego pobytu dłużnika.

W stosunku do rozwiązania Konwencji haskiej, zakres stosowania reguły został poszerzony o inne zobowiązania niż między krewnymi w linii bocznej i powinowatymi.

---

⁴¹ A. Bonomi, *j.w.*, s. 25.

⁴² A. Bonomi, *j.w.*

Norma art. 6 jest szczególnym środkiem obronnym, który może prowadzić do unicestwienia roszczenia wierzyciela mimo, iż prawo wskazane na podstawie art. 3 i 4 przewiduje istnienie roszczenia alimentacyjnego.

Mechanizm ten stosowany jest na zarzut podniesiony przez dłużnika alimentacyjnego. Może on bronić się na tej podstawie, iż roszczenie wierzyciela nie istnieje na gruncie prawa miejsca zwyczajnego pobytu dłużnika. Jeżeli dłużnik i wierzyciel nie mają wspólnego obywatelstwa, okoliczność taka jest wystarczająca dla powstrzymania roszczenia wierzyciela⁴³. W przypadku jednak gdy wierzyciel i dłużnik mają wspólne obywatelstwo, aby ubezskutecznić roszczenie wierzyciela nie wystarczy, iż roszczenie takie nie jest przewidziane przez prawo miejsca zwyczajnego pobytu dłużnika, ale ponadto musi nie występować w prawie wspólnego obywatelstwa stron⁴⁴.

Pewnym problemem może być wykładnia stwierdzenia „zobowiązanie nie istnieje”. Autor oficjalnego komentarza do Protokołu stwierdził, że oznacza to sytuację, gdy zobowiązanie ogólnie nie jest przewidziane przez właściwe prawo lub ustawowe przesłanki regulujące istnienie zobowiązania nie zostały spełnione. Nie jest natomiast wystarczające, aby właściwe prawo przewidywało istnienie zobowiązania ale w niższej wysokości niż prawo, które ma zostać zastosowane. Taka sytuacja nie ma wpływu ani na możliwość zasądzenia roszczenia ani na jego wysokość⁴⁵.

Kolejną niezwykle doniosłą zmianą w porównaniu do Konwencji haskiej z 1973 r. jest szeroka możliwość dokonania wyboru prawa przez strony. Rozwiązanie takie jest zgodne z międzynarodowym trendem poszerzania swobody stron w dokonaniu wyboru prawa. Dostrzegając, iż możliwość swobodnego wyboru prawa niesie pewne niebezpieczeństwo nadużycia, zwłaszcza jeżeli dokonywane jest przed powstaniem sporu, Protokół przewiduje dwa odrębne uregulowania możliwości wyboru prawa. Artykuł 7 dotyczy wyłącznie wyboru prawa dla celów konkretnego postępowania. Zgodnie z treścią tego przepisu, niezależnie od norm Protokołu regulujących

---

⁴³ A. Bonomi, *j.w.*, s. 27.

⁴⁴ A. Bonomi, *j.w.*

⁴⁵ A. Bonomi, *j.w.*, s. 28.

ustalenie prawa właściwego, strony mogą, wyłącznie na użytek konkretnego postępowania w danym państwie, wybrać prawo tego państwa jako właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego.

Norma ta pozwala więc na wybór *lex fori* dla celów konkretnego postępowania. Podkreślenia wymaga, iż porozumienie takie może dotyczyć również zobowiązań alimentacyjnych na rzecz osoby poniżej 18 lat. Wybór prawa musi zostać dokonany w sytuacji gdy stosowne powództwo zostało już wytoczone albo za chwilę zostanie wytoczone⁴⁶. W takiej sytuacji ryzyko nadużyć jest relatywnie niskie, dlatego Protokół dopuszcza znaczną swobodę stron. Należy również podkreślić, iż wybór prawa na podstawie art. 8 Protokołu dokonywany jest na potrzeby jednego postępowania. Jeżeli między tymi stronami dojdzie do kolejnego postępowania (przed sądami tego samego lub innego państwa) dokonany wybór nie będzie skuteczny dla potrzeb tego drugiego procesu⁴⁷.

Artykuł 8 Protokołu haskiego z 2007 r. przewiduje drugi „tryb” wyboru prawa właściwego. Dotyczy on możliwości dokonania wyboru prawa dla zobowiązania alimentacyjnego w dowolnym czasie, również przed powstaniem sporu. Regulacja art. 8 Protokołu nie jest więc ograniczona tylko do jednego postępowania, ale może odnosić się do różnych zobowiązań alimentacyjnych pomiędzy stronami.

Swoboda wyboru nie jest jednak nieograniczona. Zgodnie z art. 8 ust. 1 strony mogą wybrać:

- prawo państwa, którego obywatelem jest jedna ze stron w chwili wyboru. Reguła ta nie wymaga szczegółowego wyjaśnienia ani uzasadnienia. Łącznik obywatelstwa został przewidziany w Protokole jako subsydiarny (art. 4 ust. 4). Strony mogą ustalić, iż będzie on stosowany w pierwszej kolejności.
- Prawo państwa, w którym jedna ze stron ma miejsce zwykłego pobytu w chwili dokonywania wyboru.

---

⁴⁶ A. Bonomi, *j.w.*, s. 29.

⁴⁷ A. Bonomi, *j.w.*, s. 30.

W odniesieniu do wymienionych możliwości dokonania wyboru należy zauważyć, iż chodzi o obywatelstwo lub miejsce zwykłego pobytu z chwili zawierania umowy. Późniejsza zmiana obywatelstwa lub miejsca zwykłego pobytu nie wpływa na ważność dokonanego wyboru⁴⁸.

Ponadto Protokół dopuszcza wybór prawa państwa wybranego przez strony lub faktycznie stosowane do ich stosunków majątkowych a także prawa wybranego przez strony lub faktycznie stosowanego do ich rozvodu lub separacji. Regulacje te odnoszą się wyłącznie do zobowiązań alimentacyjnych pomiędzy małżonkami lub byłymi małżonkami.

Podkreślenia wymaga fakt, iż art. 8 Protokołu nie dopuszcza dokonania wyboru prawa właściwego dla stosunków majątkowych pomiędzy małżonkami (byłymi małżonkami) ani prawa właściwego dla rozvodu. Zagadnienie to pozostaje poza zakresem Protokołu i będzie regulowane przepisami kolizyjnymi umawiających się państw (ewentualnie innymi regulacjami międzynarodowymi)⁴⁹. Porozumienie stron, w którym dokonują wyboru prawa powinno być, zgodnie z art. 8 ust. 2, zawarte na piśmie lub utrwalone w taki sposób, aby możliwy był dostęp do niego.

Przedstawiona możliwość dokonania wyboru prawa przez porozumienie dłużnika i wierzyciela alimentacyjnego, została dodatkowo ograniczona. Po pierwsze jest wyłączona w stosunku do zobowiązań alimentacyjnych wobec osób, które nie ukończyły 18 lat, jak również wobec osób dorosłych, które ze względu na zaburzenia lub ograniczenia osobistych możliwości nie są w stanie zadbać o swoje interesy. Uznano, iż potencjalne ryzyko nadużyć przy dopuszczeniu wyboru prawa w takiej sytuacji jest zbyt duże⁵⁰.

Zgodnie z art. 8 ust. 4 Protokołu, pomimo dokonania wyboru prawa przez strony, zagadnienie, czy wierzyciel może zrzec się swojego prawa do alimentacji powinno być regulowane prawem państwa miejsca zwykłego pobytu wierzyciela z chwili dokonywania wyboru prawa. Rozwiązanie takie ma chronić wierzyciela

---

⁴⁸ A. Bonomi, *j.w.*, s. 31.

⁴⁹ A. Bonomi, *j.w.*, s. 33.

⁵⁰ A. Bonomi, *j.w.*, s. 31.

alimentacyjnego przed dokonaniem wyboru szczególnie liberalnego i słabo chroniącego prawa, którego wybór prowadzi do zrzeczenia się prawa do alimentacji, które przysługuje mu zgodnie z prawem, które zostałyby zastosowane gdyby nie dokonał wyboru⁵¹.

Niezwykle interesującym i, wydaje się, kontrowersyjnym rozwiązaniem jest norma art. 8 ust. 5 Protokołu. Przepis stanowi, iż jeżeli w chwili umownego ustalania prawa właściwego strony nie były w pełni poinformowane i świadome skutków wyboru prawa, nie stosuje się go, jeżeli prowadziłyby to do rażąco niesprawiedliwych lub nierozsądnych skutków dla którejkolwiek ze stron. Analogiczna norma nie znajdowała się w Konwencji haskiej z 1973 r.

Wskazana przepis jest źródłem szczególnego uprawnienia dla sądu orzekającego. Jeżeli sąd uzna, że stosowanie prawa wybranego przez strony prowadzi na gruncie konkretnej sprawy do rażąco niesprawiedliwych lub nierozsądnych skutków, prawo wybrane może być zastąpione prawem ustalonym na podstawie ogólnych reguł (art. 3 do 5 Protokołu)⁵². Przepis ten można uznać za szczególną klauzulę generalną, która pozwala sądowi na korygowanie rozstrzygnięcia na podstawie zasad słuszności.

Kompetencja sądu nie jest jednak nieograniczona i bezwarunkowa. Możliwość zastosowania tej instytucji wyłącza pełne poinformowanie i świadomość stron w zakresie skutków umowy określającej wybór prawa właściwego. Podkreśla się, iż taka konstrukcja przesłanki „pełnej informacji i świadomości” oznacza nie tylko iż strony muszą uzyskać właściwy zakres informacji, ale również być zdolne do zrozumienia go⁵³. Przyjęte rozwiązanie nie tylko wprowadza pierwiastek słuszności do rozstrzygnięcia, ale również, poprzez powyższą konstrukcję okoliczności wyłączających zastosowanie art. 8 ust. 5, powinno wpłynąć na większą dbałość stron umowy o właściwą informację o prawnych konsekwencjach decyzji⁵⁴.

---

⁵¹ A. Bonomi, *j.w.*, s. 34.

⁵² A. Bonomi, *j.w.*, s. 35.

⁵³ A. Bonomi, *j.w.*

⁵⁴ A. Bonomi, *j.w.*

Na wniosek Wspólnoty Europejskiej, do Protokołu wprowadzona została regulacja art. 9, zgodnie z którą państwo, które w sprawach rodzinnych stosuje łącznik domicylu, może poinformować Stałe Biuro Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego, że dla spraw rozpoznawanych przez jego organy, łącznik „obywatelstwa” w art. 4 i 6, jest zastępowany „domicylem”, w znaczeniu definiowanym przez to państwo. Rozwiązanie takie koresponduje z treścią art. 2 ust. 3 Rozporządzenia 4/2009, jest również typowe dla innych aktów prawa wspólnotowego (przykładowo art. 66 pkt. b Rozporządzenia 2201/2003⁵⁵). Ma ono ułatwić stosowanie Protokołu w państwach takich jak Irlandia czy Wielka Brytania, w których łącznik domicylu jest stosowany zamiast łącznika obywatelstwa, właściwego dla innych kontynentalnych systemów prawnych.

Spośród rozwiązań zawartych w Protokole, należy zwrócić uwagę na art. 12. Przepis ten wyłącza odesłanie. Wskazane przez normę Protokołu prawo stosuje się bez uwzględnienia krajowych przepisów kolizyjnych. Reguła ta znajdzie zastosowanie nawet w sytuacji, gdy wskazane prawo nie jest prawem państwa związanego Protokołem⁵⁶. W tym zakresie Protokół należy do umów „nieprzychylnych odesłaniu”⁵⁷. Rozwiązanie takie jest typowe dla innych konwencji Konferencji Haskiej.

Protokół haski z 2007 r. w art. 13 wprost przewiduje możliwość niestosowania prawa wskazanego na podstawie jego norm, jeżeli skutki zastosowania prawa byłyby rażąco sprzeczne z porządkiem publicznym forum. Jako przykład zastosowania klauzuli porządku publicznego, wskazywana jest sytuacja, w której roszczenie alimentacyjne jest oparte na relacji rodzinnej nie uznawanej w prawie *forum*⁵⁸. Można w takiej sytuacji wyobrazić sobie np. zastosowanie klauzuli w przypadku konieczności zasądzenia świadczenia alimentacyjnego wynikającego z homoseksualnego związku partnerskiego w sytuacji, gdy związki takie nie są

---

⁵⁵ Rozporządzenie z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, Dz. U. UE L 338, 23.12.2003, s. 1, cytowane dalej jako Rozporządzenie 2201/2003.

⁵⁶ A. Bonomi, *j.w.*, s. 38.

⁵⁷ M. Czepelak, *j.w.*, s.

⁵⁸ A. Bonomi, *j.w.*, s. 39.

uznawane w prawie *forum*. Należy jednak podkreślić, iż ocena sprzeczności z porządkiem publicznych powinna być dokonywana *in concreto*. Podobnie jak w przypadku normy art. 6 p.p.m. ocenie nie podlega norma prawa wskazanego, ale konkretny skutek jej zastosowania. Aby odmówić stosowania prawa na podstawie art. 13 Protokołu, nie jest wystarczające aby przykładowo sama relacja, na której oparte jest roszczenie alimentacyjne, była sprzeczna z porządkiem publicznym *forum*, ale konieczne będzie stwierdzenie, że w konkretnej sytuacji zasądzenie alimentów wynikających z takiego stosunku będzie sprzeczne z porządkiem publicznym miejsca stosowania⁵⁹.

Protokół haski zawiera nie tylko normy o charakterze kolizyjnym. Zgodnie z art. 14 nawet jeżeli prawo właściwe stanowi inaczej, przy orzekaniu bierze się pod uwagę potrzeby wierzyciela, możliwości dłużnika a także wszelkie świadczenia, które wierzyciel otrzymał zamiast okresowych świadczeń alimentacyjnych. Norma ta ma charakter materialny i jest stosowana bez względu na przepisy wewnętrzne.

Pierwowzorem dla art. 14 był art. 11 ust. 2 Konwencji haskiej z 1973 r. Podstawową różnicą jest trzecia wymieniona powyżej okoliczność, która musi być przez sąd wzięta pod uwagę. Rozwiązanie takie ma przeciwdziałać sytuacji, gdy jedna ze stron, podczas rozvodu, otrzymała zryczałtowaną sumę lub przysporzenie pewnej części majątku przynależnej drugiemu małżonkowi, co miało wyłączyć przyszłe roszczenia, w tym alimentacyjne. W sytuacji gdyby prawo właściwe, wskazane rozwiązaniami Protokołu, nie uwzględniało takiej instytucji, możliwe byłoby ponowne zasądzenie alimentów. Rozstrzygnięcie takie uznano za niesprawiedliwe⁶⁰.

---

⁵⁹ A. Bonomi, *j.w.*

⁶⁰ A. Bonomi, *j.w.*

IV. Uznawanie i wykonywanie

1. Zagadnienia ogólne

System uznawania i wykonywania orzeczeń na podstawie Rozporządzenia 4/2009 jest dość rozbudowany. Wynika to z funkcjonowania równolegle dwóch zespołów norm. Pierwszy został uregulowany w sekcji 1 rozdziału IV i dotyczy orzeczeń wydanych w państwach członkowskich, a więc zgodnie z art. 1 ust. 2 Rozporządzenia 4/2009, państwach członkowskich Unii Europejskiej, do których stosuje się postanowienia analizowanego rozporządzenia, które są stronami Protokołu haskiego z 2007 r. Drugi, został uregulowany w sekcji 2 rozdziału IV i dotyczy orzeczeń wydanych w państwach członkowskich nie będących stronami Protokołu haskiego z 2007 r. Sekcja 3 rozdziału IV przewiduje regulacje wspólne dla obydwu trybów.

Należy już na wstępie podkreślić, iż podstawowe znaczenie dla obrotu prawnego będzie miała pierwsza z wymienionych procedur. Stronami Protokołu haskiego z 2007 r. są bowiem wszystkie państwa Wspólnoty Europejskiej, z wyłączeniem Wielkiej Brytanii i Danii. Procedura określona w sekcji 3 rozdziału IV będzie, jak się wydaje, dotyczyła, przynajmniej początkowo, wyłącznie Danii. Na podstawie Umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie właściwości sądów oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych z dnia 19 października 2005 r.⁶¹ Dania, 14 stycznia 2009 r., poinformowała Komisję, iż Rozporządzenie 4/2009 będzie stosowane do stosunków między Wspólnotą a Danią, z wyjątkiem przepisów zawartych w rozdziałach III i VII, a więc dotyczących prawa właściwego (odesłania do postanowień Protokołu haskiego z 2007 r.) oraz współpracy między organami centralnymi. Ponadto, przepisy ogólne i postanowienia końcowe (rozdział IX) mają być stosowane jedynie w zakresie w jakim dotyczą jurysdykcji, uznawania wykonalności i wykonywania orzeczeń oraz dostępu do wymiaru sprawiedliwości⁶². W związku z takim stanowiskiem, przyjmuję iż Dania stała się państwem członkowskim w rozumieniu art. 1 ust. 2 Rozporządzenia. Jednocześnie Dania nie przystąpiła do Protokołu

⁶¹ Dz.U. L 300, 17.11.2005, s. 55.

⁶² Dz. U. L. 149 z 12.6.2009, s. 80.

haskiego z 2007 r⁶³. Należy więc przyjąć, iż jedynie orzeczenia wydane w Danii będą uznawane i wykonywane w oparciu o postanowienia sekcji 3 rozdziału IV.

W pierwszej kolejności należy zawrócić uwagę na szerokie definiowanie przedmiotu procedury uznania i wykonywania. Ustawodawca posłużył się pojęciem *decision*, które, jak się wydaje, niefortunnie zostało przetłumaczone jako „orzeczenie”. W innych aktach prawa wspólnotowego, dotyczących uznawania i wykonywania orzeczeń, ustawodawca posługiwał się sformułowaniem *judgement*, (art. 32 Rozporządzenia 44/2001, art. 2 pkt 4 Rozporządzenia 2201/2003, art. 4 pkt 1 Rozporządzenia 805/2004⁶⁴) również przetłumaczonych na język polski, jako „orzeczenie”. Wydaje się, iż już z powodu użycia w pozostałych aktach innego terminu na określenie „orzeczenia” należałoby raczej tłumaczyć *decision* jako np. decyzja lub rozstrzygnięcie. W poniższych rozważaniach używane będzie jednak zamiennie sformułowanie „rozstrzygnięcie” i „orzeczenie”.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 1 rozstrzygnięcie, na użytek Rozporządzenia, to każde rozstrzygnięcie odnoszące się do spraw alimentacyjnych wydane przez sąd państwa członkowskiego, niezależnie od jego nazwy, takie jak: wyrok, nakaz, orzeczenie, nakaz egzekucyjny, jak również rozstrzygnięcie o kosztach czy wydatkach, wydane przez urzędnika sądowego. Doniosła zmiana w stosunku do innych regulacji jest szczególnie dostrzegalna, gdy uwzględni się pojęcie sądu. Zgodnie z art. 2 ust. 2, dla celów Rozporządzenia 4/2009, pojęcie sądu obejmuje również władze administracyjne państw członkowskich, mające kompetencję w sprawach związanych ze zobowiązaniami alimentacyjnymi, jeżeli organy te zapewniają gwarancje bezstronności i prawa stron do bycia wysłuchanym oraz decyzje takiego organu mogą być przedmiotem zaskarżenia do organu sądowego lub ponownego zbadania przez sąd oraz mają moc i skutek równoważny orzeczeniu sądu w takiej sprawie. Lista organów administracyjnych została wymieniona w załączniku X do Rozporządzenia. Reasumując, należy stwierdzić iż Rozporządzenie 4/2009 nie dotyczy wyłącznie uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach alimentacyjnych,

---

⁶³ Informacja ze strony Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=133 (16.12.2010).

⁶⁴ Rozporządzenie z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych, Dz.U. L 143, 30.4.2004, s. 15.

ale również decyzji administracyjnych w tym zakresie. Powiązanie takiego wniosku z procedurą znoszącą *exequatur* dla rozstrzygnięć zapadłych w państwach członkowskich będących stroną Protokołu haskiego z 2007 r. implikuje stwierdzenie, iż na terytorium polski będą automatycznie wykonalne decyzje administracyjne dotyczące zobowiązań alimentacyjnych, zapadłe w innych państwach członkowskich.

Zakres przepisów o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń jest jeszcze szerszy. Zgonie z art. 48 Rozporządzenia, ugody sądowe i dokumenty urzędowe wykonalne w państwie członkowskim pochodzenia są uznawane i wykonywane w innym państwie członkowskim, na takich samych warunkach jak inne rozstrzygnięcia. Rozwiązanie to znane jest z wcześniejszych aktów prawa wspólnotowego, dotyczących uznawania i wykonywania orzeczeń. Przykładem może być art. 57 i 58 Rozporządzenia 44/2001 czy art. 46 Rozporządzenia 2201/2003. Pojęcie ugody sądowej i dokumentu urzędowego zostało zdefiniowane w art. 2 ust. 1 pkt 2 i 3 Rozporządzenia.

Rozwiązaniem o charakterze ogólnym, na które należy zwrócić uwagę jest art. 39 Rozporządzenia. Przewiduje on szczególny środek procesowy, umożliwiający sądowi wydającemu orzeczenie nadanie tymczasowej wykonalności orzeczeniu, od którego możliwe jest złożenie odwołania nawet, jeżeli prawo wewnętrzne środka takiego nie przewiduje. Rozwiązanie takie jest możliwe dla każdego rozstrzygnięcia wydawanego w państwie członkowskim, zarówno związanym Protokołem haskim z 2007 r., jak również aktem tym nie związanym.

2. Uznanie, wykonalność i wykonanie rozstrzygnięć wydanych w państwach członkowskich będących stroną protokołu haskiego z 2007 r.

Jak już zostało wskazane. procedura ustanowiona w sekcji 2 rozdziału IV będzie miała podstawowe znaczenie. W tym trybie będą wykonywane orzeczenia wydane w 25 państwach członkowskich⁶⁵.

Zgodnie z art. 17 Rozporządzenia, orzeczenie wydane w państwie członkowskim będącym stroną protokołu haskiego z 2007 r. jest uznawane w innym państwie

---

⁶⁵ Stan na grudzień 2010 r.

członkowskim, bez konieczności przeprowadzania specjalnego postępowania. Rozwiązanie takie nie odbiega od dotychczasowo obowiązującej zasady uznania automatycznego, uregulowanej w art. 33 ust. 1 Rozporządzenia 44/2001. Nowością jest jednak brak możliwości sprzeciwienia się uznaniu. W związku z taką konstrukcją art. 17, w Rozporządzeniu 4/2009 nie zostały przewidziane żadne negatywne przesłanki uznania rozstrzygnięcia. Analogiczne rozwiązanie zostało już zastosowane dla orzeczeń, którym nadane zostało zaświadczenie Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego (art. 5 Rozporządzenia 805/2004), dla europejskiego nakazu zapłaty, wydanego na podstawie Rozporządzenia 1896/2006 (art. 19), czy dla orzeczenia wydanego w ramach postępowania w sprawach drobnych roszczeń, na podstawie Rozporządzenia 861/2007 (art. 20).

Rozporządzenie 4/2009 nie tylko przewiduje automatyczną uznawalność orzeczenia ale również, w art. 17 ust. 2 zostało stwierdzone, iż orzeczenie wydane w państwie członkowskim będącym stroną Protokołu haskiego z 2007 r. i wykonalne w tym państwie, jest wykonalne w innym państwie członkowskim bez potrzeby stwierdzenia wykonalności. Oznacza to, iż w stosunku do orzeczeń dotyczących zobowiązań alimentacyjnych, pomiędzy krajami związanymi rozporządzeniem 4/2009 i będących stronami protokołu haskiego z 2007 r. zniesione zostało postępowanie o udzielenie *exequatur*. Jedynym wymogiem jest, aby orzeczenie było wykonalne w państwie, które orzeczenie wydało.

Istotny jest fakt, iż Rozporządzenie nie przewiduje żadnego postępowania mającego zastępować klasyczne udzielenie *exequatur*. Zastosowanie takiego rozwiązania dla rozstrzygnięć w sprawach alimentacyjnych wydaje się niezwykle doniosłym krokiem na drodze usprawnienia wykonywania orzeczeń w sprawach transgranicznych. Wierzyciel alimentacyjny, który uzyskał orzeczenie w państwie członkowskim będącym stroną Protokołu haskiego z 2007 r. może, po spełnieniu wymogów określonych w art. 20 Rozporządzenia (przedstawieniu odpisu orzeczenia spełniającego wymogi niezbędne do stwierdzenia autentyczności orzeczenia, wyciągu z orzeczenia sporządzonego na właściwym formularzu, transliteracji lub tłumaczenia treści formularza), prowadzić egzekucję na takich zasadach, jak gdyby uzyskał orzeczenie w państwie wykonania.

Zgodnie z art. 41 Rozporządzenia 4/2009, postępowanie egzekucyjne podlega zasadniczo prawu państwa członkowskiego wykonania jak również rozstrzygnięcie jest wykonywane na takich samych warunkach jak rozstrzygnięcia wydane w państwie członkowskim wykonania. Rozwiązanie takie będzie jednak oznaczało konieczność uzyskania przykładowo klauzuli wykonalności⁶⁶. Nie ma jednak żadnej możliwości wprowadzenia wymogu przeprowadzenia postępowania dopuszczającego wykonalność orzeczenia.

Ponieważ żadne postępowanie w sprawie uznania ani wykonalności, w państwie wykonania, nie zostało przewidziane, Rozporządzenie 4/2009 przewiduje szczególny środek ochrony dłużnika. Zgodnie z art. 19 pozwany, który nie wdał się spór przed sądem państwa członkowskiego pochodzenia, ma prawo złożyć do właściwego sądu państwa członkowskiego, które wydało orzeczenie, wniosek o uchylenie orzeczenia jeżeli: nie doręczono mu dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego w czasie i sposób umożliwiający mu przygotowanie obrony lub nie miał on możliwości zakwestionowania zobowiązania alimentacyjnego z powodu działania siły wyższej lub ze względu na okoliczności wyjątkowe bez jakiegokolwiek winy z jego strony.

Przewidziany w Rozporządzeniu szczególny środek został jednak ograniczony czasowo. Czas na wniesienie odwołania biegnie od chwili faktycznego zapoznania się z treścią orzeczenia i powstania możliwości podjęcia odpowiednich działań, nie później jednak niż od dnia, w którym przeprowadzono pierwszą czynność egzekucyjną prowadzącą do zajęcia całości lub części majątku dłużnika. Ustawodawca uznał, iż podjęcie takiej czynności musi skutkować dowiedzeniem się dłużnika o treści orzeczenia. Od tak określonego dnia, dłużnik powinien złożyć odwołanie bezzwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 45 dni. Przedłużenie wskazanego terminu z powodu znacznej odległości, nie jest dopuszczalne.

Rozporządzenie przewiduje więc szczególny i wyjątkowy środek mający na celu doprowadzenie do wzruszenia prawomocnego orzeczenia. Skutkiem uwzględnienia

---

⁶⁶ Szeroko zagadnienie, na tle Rozporządzenia 805/2004 omawia K. Weitz, *Europejski tytuł egzekucyjny dla roszczeń bezspornych*, Warszawa 2009, s. 346 i n.

takiego wniosku, jest uchylenie wydanego orzeczenia. Warto zwrócić uwagę, iż instrument ten umożliwia uchylenie prawomocnego orzeczenia nie w oparciu o merytoryczną ocenę orzeczenia, ale brak możliwości obrony przez pozwanego. Poza tym, należy podkreślić, iż ten szczególny środek kasacyjny jest rozpoznawany przez właściwy sąd państwa, które orzeczenie wydało a nie państwa, w którym ma zostać wykonane.

Jak już zostało powyżej podkreślone, Rozporządzenie 4/2009, w zakresie norm regulujących egzekucję zobowiązań alimentacyjnych, zasadniczo odsyła do regulacji krajowych. Podobnie, w art. 21 ust. 1 przewidziano, iż podstawy odmowy lub zawieszenia wykonania regulowane są prawem państwa wykonania, jednak nie mogą one być sprzeczne z rozwiązaniami Rozporządzenia. W art. 21 ust. 2 stwierdzono, iż organ odmawia wykonania w całości lub w części rozstrzygnięcia, gdy prawo do wyegzekwowania roszczenia wygasło lub zostało ograniczone na skutek przedawnienia. Skutek taki może nastąpić na podstawie prawa państwa, które orzeczenie wydało lub państwa, w którym ma nastąpić egzekucja, w zależności, które przewiduje dłuższy okres.

Ponadto, właściwy organ w państwie egzekwującym rozstrzygnięcie może, na wniosek dłużnika, odmówić w całości lub w części egzekucji orzeczenia, jeżeli byłoby to nie do pogodzenia z rozstrzygnięciem wydanym w innym państwie członkowskim lub państwie trzecim i orzeczenie to spełnia warunki niezbędne do jego uznania w państwie członkowskim wykonania. Nie może jednak nastąpić odmowa wykonania orzeczenia na podstawie jego sprzeczności z innym orzeczeniem, jeżeli miało ono na celu modyfikację wcześniejszego, z powodu zmiany okoliczności.

Istnieje również możliwość zawieszenia, na wniosek dłużnika, w całości lub w części wykonania orzeczenia, jeżeli we właściwym organie w kraju, w którym orzeczenie zostało wydane, złożono wniosek o rewizję orzeczenia na podstawie art. 19 Rozporządzenia. Właściwy organ zawiesza również, na wniosek dłużnika, wykonanie orzeczenia, jeżeli wykonalność jest kwestionowana w państwie, które orzeczenie wydało.

Reasumując rozważania dotyczące egzekwowania rozstrzygnięć wydanych w państwach związanych Protokołem haskim z 2007 r., należy stwierdzić, iż procedura ta została niezwykle uproszczona. Na podstawie Rozporządzenia 4/2009 dłużnik, uzyskując orzeczenie w państwie członkowskim, będącym stroną protokołu haskiego, może egzekwować orzeczenie w innych państwach członkowskich właściwie tak, jakby orzeczenie to było wydane w państwie egzekucji. Przewidziane środki mogące ubezskuteczyć egzekucję, czy nawet doprowadzić do jej zawieszenia, mają niezwykle ograniczony zakres oraz opierają się na zarzutach formalnych: niemożności obrony przez pozwanego, przedawnienia itd. Nie przewidziano możliwości merytorycznego badania i zakwestionowania rozstrzygnięcia w państwie wykonania. Nie ma również możliwości odmowy egzekucji na podstawie klauzuli porządku publicznego. Należy zauważyć, iż jeżeli w Polsce przedstawione do egzekucji zostanie rozstrzygnięcie zasądzające alimenty wynikające ze stosunku prawnego nie przewidzianego w prawie polskim lub nawet uznawanego za niedopuszczalny np. małżeństwa między osobami tej samej płci, organy egzekucyjne nie będą miały jakiejkolwiek możliwości zakwestionowania tego orzeczenia czy też odmowy jego wykonania.

Rozwiązanie takie nie do końca jest spójne z normą art. 22 Rozporządzenia. Zgodnie z tym przepisem uznanie i wykonanie orzeczenia w sprawie alimentacyjnej, nie implikuje uznania dla stosunku prawnego będącego podstawą orzeczenia zasądzającego roszczenie alimentacyjne. Podobne zastrzeżenie znalazło się w art. 1 ust. 2 Protokołu haskiego z 2007 r. Formalnie więc, uznanie orzeczenia alimentacyjnego opierającego się na stosunku prawnym nie uznawanym w państwie wykonania nie oznacza uznania tego stosunku, praktycznie jednak państwo członkowskie jest zobowiązane uznać skutki i konsekwencje istnienia takich stosunków prawnych również na swoim terytorium.

3. Uznanie, wykonalność i wykonanie rozstrzygnięć wydanych w państwach członkowskich nie będących stroną Protokołu haskiego z 2007 r.

Zdecydowanie bardziej skomplikowaną, ale również dającą większą kontrolę państwu wykonania procedurę, przewidziano dla orzeczeń wydanych w państwach członkowskich nie będących stroną protokołu haskiego z 2007 r.

W zakresie uznawania takich orzeczeń, zastosowano procedurę zbliżoną do rozwiązań Rozporządzenia 44/2001. Wprost takie założenie zostało przedstawione w pkt 26 motywów Rozporządzenia.

Uznanie następuje więc *ex lege* (art. 23 ust. 1), jednak przedstawiono katalog podstaw odmowy uznania orzeczenia (art. 24). Jest on zbliżony do katalogu przewidzianego w art. 34 Rozporządzenia 44/2001. Nie uznaje się orzeczenia, jeżeli uznanie byłoby rażąco sprzeczne porządkiem publicznym państwa uznania. Norma ta nie może być jednak stosowana do kwestionowania przepisów jurysdykcyjnych. Motywy takiego wyłączenia wydają się oczywiste – kwestionowanie postanowień Rozporządzenia 4/2009 na podstawie jednej z jego norm, wydaje się sztuczne. Ponadto, nie uznaje się orzeczenia, jeżeli pozwanemu, który nie wdał się w spór nie doręczono dokumentu wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego w czasie i w sposób umożliwiający mu przygotowanie do obrony, chyba że pozwany nie zaskarżył orzeczenia, mimo iż miał taką możliwość. Należy wskazać, że merytoryczna podstawa odmowy uznania jest analogiczna do podstawy wystąpienia z wnioskiem o kasację orzeczenia na podstawie art. 19 Rozporządzenia.

Ponadto, zgodnie z art. 24 pkt. c i d, podstawą odmowy uznania może być inne orzeczenie między tymi samymi stronami, wydane w innym państwie członkowskim. Podobne okoliczności mogą stanowić podstawę odmowy wykonania orzeczenia na podstawie art. 21 Rozporządzenia.

Odmienne niż w przypadku orzeczeń wydanych w państwach członkowskich będących stroną Protokołu haskiego z 2007 r. uregulowano zagadnienie wykonalności. Orzeczenia takie są wykonalne w innym państwie członkowskim, ale

po przeprowadzeniu specjalnej procedury o nadanie *exequatur*. Podstawą odmowy stwierdzenia wykonalności orzeczenia może być wyłącznie jedna z okoliczności określonych w art. 24, a więc przedstawionych powyżej negatywnych przesłanek uznania orzeczenia.

Rozwiązania dotyczące wykonania orzeczeń wydanych w państwach członkowskich nie będących stroną Protokołu haskiego nie wymagają szczegółowych analiz, ponieważ są zbliżone do znanych i od dawna stosowanych rozwiązań rozporządzenia 44/2001.

Jako pewną nowość można wskazać wprowadzenie terminu dla stwierdzenia wykonalności. Zgodnie z art. 30 powinno to nastąpić w ciągu 30 dni. Ma on jednak, jak się wydaje, charakter jedynie instrukcyjny. *Expressis verbis* przewidziano możliwość jego niedotrzymania, gdy wystąpiły „nadzwyczajne okoliczności”. Wprowadzenie takiej niedookreślonej klauzuli, rodzi obawy o stworzenie podstawy dla rutynowego niestosowania terminu.

V. Podsumowanie

Rozporządzenie 4/2009 jest niezwykle istotnym aktem prawa wspólnotowego. Wyznacza ono nowy wzorzec, czy też standard postępowania w sprawach transgranicznych, regulując w jednym akcie zarówno prawo właściwe, jurysdykcję jak również uznawanie i wykonywanie orzeczeń. Z całą pewnością, jednym z najważniejszych rozwiązań jest konsekwentna rezygnacja z procedury *exequatur* i niezwykle usprawnienie wykonywania orzeczeń wydanych w innych państwach członkowskich.

Porównując ostateczny kształt analizowanego aktu prawnego do projektu, należy zauważyć rezygnację z pewnych rozwiązań. W art. 34 proponowano wprowadzenie szczególnego środka egzekucyjnego, niezależnego od rozwiązań krajowych, polegającego na nakazie automatycznego miesięcznego pobierania określonej kwoty z rachunku dłużnika lub jego miejsca zatrudnienia. W art. 35 proponowano natomiast środek czasowego „zamrożenia” rachunku bankowego dłużnika. Ostatecznie wskazane „ponadnarodowe” środki egzekucyjne nie znalazły się w przyjętym Rozporządzeniu, wydaje się iż mogłyby przyczynić się do dodatkowego podwyższenia skuteczności egzekucji zobowiązań alimentacyjnych.

Niezwykle trudne jest dokonywanie prognozy funkcjonowania i skuteczności przyjętych rozwiązań. Ocena będzie mogła zostać dokonana na podstawie analizy praktyki po pewnym okresie stosowania Rozporządzenia. Przeprowadzenie takiej analizy zostało zaplanowane w art. 74 Rozporządzenia. Zgodnie z tym przepisem, przed upływem 5 lat od daty rozpoczęcia stosowania aktu, Komisja przedłoży Parlamentowi Europejskiemu, Radzie i Europejskiemu Komitetowi Ekonomiczno – Społecznemu sprawozdanie ze stosowania Rozporządzenia.

Wnioski ze stosowania analizowanego aktu będą o tyle istotne, iż prawdopodobnie stanie się on wzorcem dla analogicznej regulacji w innych dziedzinach. Ambitny program rozwoju europejskiej przestrzeni prawnej został założony w cytowanym już Programie haskim.